

Льїн Г.О.

студент,
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Чорна А.В.

студентка,
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Кім Т.І.

кандидат економічних наук, доцент,
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Glyin Gleb, Chorna Anna, Kim Tetyana

V.N. Karazin Kharkiv National University

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ТРАНСФОРМАЦІЙНОЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ: ВІДСТАВАННЯ ТА МОЖЛИВОСТІ ПРИСКОРЕННЯ

У статті розглянуто основні особливості розвитку економіки України з початку її самостійного становлення після розпаду СРСР. Розглянуто показники для оцінки рівня розвитку економіки країни – ВВП на душу населення за паритетом купівельної спроможності, компоненти ІЛР та запропонований показник співвідношення середньодушових ВВП (ПКС) досліджуваних країн до середнього значення у розвинених країнах. Проведений порівняльний аналіз динаміки економічного розвитку української економіки та деяких країн постсоціалістичного простору, які вибрали різні стратегії та досягли різних результатів. Узагальнені причини відставання України від потенційно можливого рівня розвитку. Викладені пропозиції щодо стимулювання економічного розвитку України для більш повної реалізації її економічного потенціалу.

Ключові слова: трансформація постсоціалістичних країн, оцінка результатів економічного розвитку, відновлення економічного розвитку України, стратегія економічного розвитку, зважений протекціонізм.

Постановка проблеми. Економічний розвиток країн є основою підвищення рівня, покращення якості та забезпечення високих стандартів життя населення у будь-якій країні світу. Тому стимулювання економічного розвитку є одним із базових завдань державної політики.

Країни пострадянського простору, які стали незалежними самостійними державами наприкінці ХХ ст. і вибрали ліберально-ринкову модель економічного розвитку, опинилися перед необхідністю відповідної трансформації командно-адміністративної інституційної системи, що потребувало часу та ресурсів. Отже, трансформаційна модель через співіснування водночас старих та нових соціальних, економічних та юридичних інститутів не могла підтримувати необхідних для економічного прориву темпів розвитку. Більше того, усі країни пострадянського простору пройшли період трансформаційного економічного спаду. Рівень спаду у різних країнах варіювався від 37,1% (Білорусія) до 63,8% (Україна) протягом від 2 до більш ніж 20 років відповідно. Найбільш руйнівні наслідки ринкової трансформації економіки зумовлені політичними кризами та військовими діями на території країн. Через

це в деяких країнах відбулася деградація виробничої структури, індустріально-технологічної бази, переорієнтація на експорт сировинних товарів, сповільнення економічного розвитку та зростання рівня і якості життя населення, середньодушові доходи яких визначають місце в групі країн із середніми або нижчими за середні доходи за класифікацією Світового банку. На старті системної трансформації Україна мала значний економічний потенціал, однак протягом 30 років не змогла сформувати економічний устрій для його повної реалізації з метою очікуваного примноження добробуту громадян, на відміну від більш успішних країн – Польщі, Білорусі та ін.

Таким чином, актуальність цього дослідження визначається необхідністю систематизації причин відставання економічного розвитку України та визначення можливостей реалізувати стратегію проривного економічного зростання й розвитку в сучасних умовах.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Актуальність цього питання активно проявляється з кінця ХХ ст. у працях С. Кузнець, Д. Найр, К. О'Рурке, адже саме в цей проміжок часу постало питання нерівномірності економічного розвитку країн. Проблематика

нерівномірності економічного розвитку, зокрема для світової економіки, розробляється такими авторами, як Т. Огаренко, А. Сільве, Б. Міланович та ін. Дослідженню сучасного стану та особливостей розвитку країн пострадянського простору присвячені роботи О. Халіної, А. Крилова та ін. Окремо необхідно наголосити на дослідженнях світових організацій, таких як Світовий банк, ООН, із питання нерівномірності економічного розвитку та відсталості певних економік від їхнього потенціального рівня розвитку. Ці питання досліджуються в таких річних звітах, як World Inequality Report, The Poverty and Shared Prosperity та Human Development Report.

Формулювання цілей статті. Мета статті – на основі аналізу статистичних та емпіричних даних узагальнити причини відставання економічного розвитку України від потенційно можливого рівня на фоні динаміки розвитку постсоціалістичного простору загалом, а також визначити шляхи вдосконалення вітчизняної економічної політики в сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу. Одним із основних понять економічної науки є економічний розвиток, який включає в себе економічне зростання та удосконалення соціально-економічних аспектів. Однак, розглядаючи еволюцію теорії економічного розвитку, можна стверджувати, що перші інтерпретування економічного розвитку переважно концентруються на понятті економічного зростання, яке досягалося більшою мірою завдяки індустріалізації. Тільки наприкінці ХХ ст. економічна теорія вивчає соціально-економічну сферу та людський капітал як основні рушії економічного зростання, що, інтегруючись, називається економічним розвитком. Економічний розвиток – це довгострокове зростання обсягів виробництва за рахунок удосконалення продуктивних сил і способу їх поєднання [1, с. 269]. Категорія економічного зростання визначається як збільшення обсягів виробництва в економічній системі за певний період часу за рахунок пропорційного збільшення факторів виробництва. Всесвітній банк визначає економічний розвиток як кількісні зміни і реструктуризацію економіки країни у взаємозв'язку із соціальним та технологічним прогресом [2]. Таким чином, трактування цього поняття Світовим банком корелює з категорією “економічний розвиток”.

Рівень економічного розвитку оцінюється за таким показником, як величина національного продукту (ВНП) за паритетом купівельної спроможності (ПКС) на душу населення, який відображає вартість створених товарів та послуг суб'єктами, що належать до національної економіки. Така оцінка використовується у дослідженні нерівномірності економічного розвитку [3].

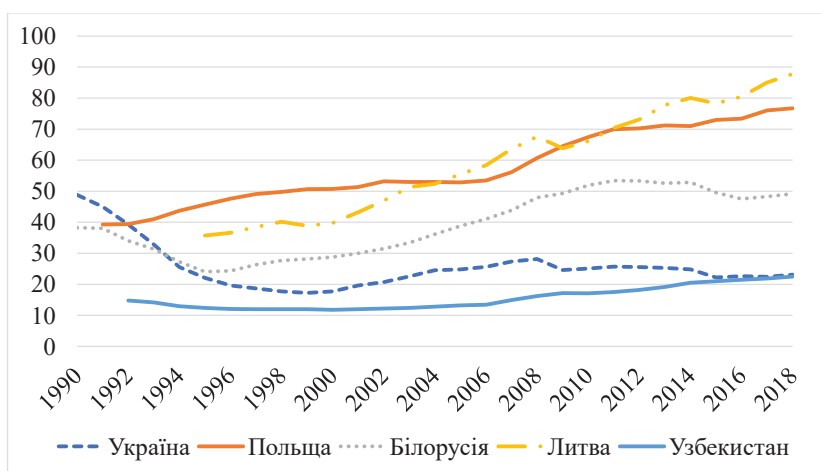
У нашому дослідженні для аналізу вектору та динаміки зміни рівня економічного розвитку країни ми пропонуємо використовувати відносний показник – частку середньодушового ВНП за ПКС досліджуваної країни у середньому значенні ВНП за ПКС на душу населення розвинених країн. На рис. 1 зображена динаміка зміни цієї частки для деяких країн, які ми вибравли за двома критеріями, такими як 1) тип моделі ринкової трансформації та 2) досягнутий економічний ефект, вимірюваний вказаною вище часткою. Для порівняння зміни цього показника України з іншими країнами були вибрані:

1) Польща як приклад постсоціалістичної країни, яка здійснила модель радикальних реформ («шокову терапію»), схвалену на загальнонаціональному рівні, втілену в державну стратегію ринкової трансформації заради досягнення добробуту та підтриману Європейським союзом. Країна досягла успіху в соціально-економічному розвитку та значних показників темпу економічного зростання;

2) Білорусія як приклад країни пострадянського простору, модель розвитку якої була поступовою і залишається двохсекторною (поєднання державного і приватного секторів) зі значним впливом державного регулювання, що передбачає розвиток промислових потужностей, протекціоністські заходи та часткову гармонізацію з моделлю СРСР;

3) Литва як приклад країни пострадянського простору, яка здійснювала радикальні перетворення, здобула членство в ЄС, що в подальшому визначило політичний та економічний курс цієї країни;

4) Узбекистан як приклад країни пострадянського простору, що здійснювала двохсекторну модель поступових ринкових перетворень, яка базувалася на експорті сировини (кольорових металів і продукції сільського господарства) і забезпечувала невисокі, але позитивні темпи росту.

Рис. 1. Динаміка зміни частки ВВП (ПКС) на душу населення в країнах постсоціалістичного простору у середній величині середньодушового ВВП (ПКС) розвинених країн у період 1990–2018 рр., %

Побудовано авторами за даними: [4]

Згідно з графічною інтерпретацією аналізу рівня економічного розвитку цих країн за запропонованим нами показником необхідним є підкреслити, що на початку ринкової трансформації рівень розвитку України був найвищим серед вибраних нами країн. Однак початок виходу України з кризового становища починається лише в 2000 р., тоді як економіка Білорусії почала стрімко розвиватися з 1995 р. і натеper демонструє удвоє кращі результати. Литва та Польща, маючи менший початковий економічний потенціал, натеper майже в чотири рази перевищили рівень розвитку України. На 2018 р. економіка України зрівнялася з економікою Узбекистану.

Так, зіставляючи діаграми економічного розвитку постсоціалістичних країн, що вибрали різні моделі ринкових перетворень, ми можемо стверджувати, що вітчизняна економічна система зазнала найбільших втрат серед країн свого табору. Ці втрати, на нашу думку, виникли через відставання економічного розвитку, яке зумовлене кризовим станом виробничої системи через руйнацію економічного простору країн соціалістичного табору, пошук альтернативних зарубіжних партнерів і відповідний сучасним світовим тенденціям відтік інвестиційного потенціалу до сервісних галузей. Таким чином, протягом досліджуваного періоду відбулася деіндустріалізація, втрата таких стратегічно важливих галузей, як усі види машинобудування, електронна, авіакосмічна, хімічна промисловість, які потребують довгострокових інвестицій на технологічне переоснащення і вихід на світові ринки. Промисловість забезпечує розвиток виробничої системи, а саме вона є основою конкурентоспроможності національної економіки. Це твердження неодноразово було доведене країнами Південно-Східної Азії, що створили «економічне диво», скориставшись проривною стратегією «наздоганяючого розвитку» завдяки індустріалізації імпортозаміщуючого та експортоорієнтованого типу, такими як П. Корея, Сінгапур, Гонконг, Тайвань, Таїланд, Індонезія, Філіппіни, Малайзія, а зараз – Китай і В'єтнам.

Отже, ми вважаємо, що однією з основних причин глибокого та тривалого трансформаційного спаду і

подальшого відставання економічного розвитку України є деіндустріалізація, втрата виробничих потужностей, що могли б виробляти конкурентоспроможну продукцію на внутрішньому ринку, а в подальшому з розвитком високих технологій – і на експорт. Натомість країна пішла шляхом розвитку зовнішньоторговельної сфери, що само по собі важливо, але за умов одночасного промислового розвитку. Результатом стало переважання промислового імпорту над сировинним експортом.

Протягом усього періоду незалежності Україні притаманна політична нестабільність, відсутність єдиної довгострокової стратегії розвитку та часта зміна курсу зовнішньоекономічної політики. Економічні успіхи Польщі і Литви зумовлені послідовною державною політикою, що спиралася на національну та європейську підтримку. Позитивна динаміка Білорусі весь час незалежності спиралася на державну політику протекціонізму та зберігання економічних зв'язків із країнами колишнього СРСР.

Оцінку вектору і динаміки розвитку країни слід доповнити аналізом людського розвитку, який вимірюється відповідним індексом. Індекс людського розвитку розраховується за трьома сферами та чотирма індикаторами, які мають граничні значення від 0 до 1 [5, 2–3]. Першим компонентом є коефіцієнт смертності та тривалість життя. Другим елементом ІЛР є середня та очікувана тривалість навчання, яка визначає ефективність сфери освіти. Третім показником є ВВП (ПКС) на душу населення, який входить до ІЛР для категорії визначення доходів населення. Динаміка змін ІЛР для країн колишнього СРСР, яка наведена на рис. 2, показує, що країни, які увійшли до ЄС, а саме Латвія, Литва та Естонія, мають більші значення ІЛР.

Таким чином, аналізуючи значення компонентів індексу людського розвитку, можна дійти висновку стосовно забезпеченості України людським потенціалом, що проявляється в наближеності значень компонентів ІЛР України до рівня країн, які, згідно з рис. 1, обігнали українську економіку. За даними рис. 1 та рис. 2 можна стверджувати, що, маючи належний економічний та людський потенціал на початку становлення України після розпаду СРСР, українська економіка відстала від потенційно можливого рівня розвитку.

Становлення економіки України почалося після розпаду СРСР, який призвів до глибокої політичної, соціальної та економічної кризи в усіх пострадянських країнах. Традиційно єдине суспільство з командно-адміністративною економікою, розвиненою логістично-технологічною базою, єдиними політичними, економічними та соціальними інститутами та напрямками розвитку розділилося на 15 окремих незалежних держав, які мали почати своє незалежне станов-

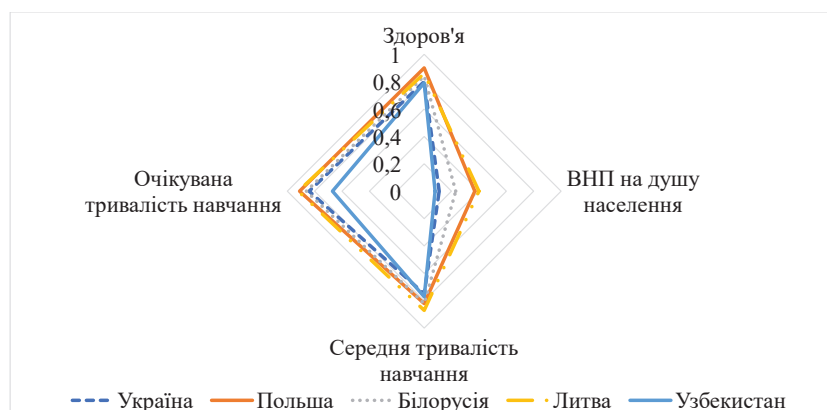

Рис. 2. Значення компонентів ІЛР для досліджуваних країн, 2018 р.

Побудовано авторами за даними: [5]

лення у час стрімкого розвитку НТП, що потребував вагомих інвестицій та початкових умов, глобалізації, яка вже мала свої наслідки у країнах Європи, США, Азії тощо. Ідеологія глобалізації передбачає зменшення впливу держави на місцеві органи влади, деполітизацію економічних процесів, які на той час не були чітко сформовані ні в Україні, ні в колишніх країнах СРСР [6]. Приватизація, яка мала місце у США століття тому, тільки починалася в Україні. Під опосередкованим впливом глобалізації та згубних політичних заходів у країнах пострадянського простору сформувався прошарок населення, який називають «олігархами» [7], що мали за мету максимізацію доходів із мінімальними затратами завдяки використанню адміністративного ресурсу і корупції. Ця модель ведення підприємницької діяльності не передбачала інвестицій у виробництво та інфраструктуру, розвиток освіти і науки, охорони здоров'я, соціальний захист тощо. Таким чином, зростання доходів цього прошарку населення призвело до зростаючої нерівності в доходах населення, що також відобразилося у відсутності середнього класу в країнах колишнього СРСР.

Отримавши незалежність, Україна мала всі необхідні ресурси для розвитку економіки: значний природно-ресурсний потенціал (запаси палива, металевих руд, чорноземи, водні і рекреаційні ресурси), традиції освіти і культури, працьовитості і креативності, високий рівень освіти та кваліфікації економічно активного населення, розгалужену промисловість, розвинену транспортну інфраструктуру. Проте модель стрімкої ринкової трансформації по радикальному типу виявилася для українців суцільним випробуванням масовим безробіттям, низькою ціною праці, безгрошів'ям, тінізацією, зростанням обсягу та частки комунальних виплат із дуже низьких доходів (зарплат, пенсій, стипендій) тощо. Водночас високими темпами зростали доходи тих, хто скористався швидкою приватизацією державного майна, отримав високі управлінські посади, став депутатом ВРУ. Наступним логічним кроком ринкової трансформації в олігархічній Україні стала корупція серед чиновників, неформальний альянс яких призвів до зниження конкурентоспроможності економіки та недовіри населення до інституційної системи [8].

Проведений нами аналіз показав парадоксальність України як держави поєднання протилежних тенденцій в економічній та гуманітарній сферах, адже зазвичай гуманітарний розвиток забезпечується економічним розвитком. Ми вважаємо, що, незважаючи на політичну нестабільність, відставання темпів економічного розвитку та недостатність фінансового забезпечення, в Україні зберігаються культурні, освітні та трудові традиції, навіть за умови зменшення можливостей трудової самореалізації у нестабільній економіці. Людський потенціал є основою подальшого економічного розвитку, тому найбільшим завданням державної економічної політики, на наш погляд, є створення умов для підвищення можливостей реалізації цього потенціалу

через розвиток виробничої системи, зокрема завдяки стратегії реіндустріалізації. Остання передбачає застосування протягом певного часу відновлення індустріального сектору протекціоністських заходів, націлених передусім на захист вітчизняного виробництва і споживачів. Серед них слід виділити такі:

1) посилення відповідальності за корупційні дії та зловживання владою на рівні виконавчої гілки влади, вжиття законодавчих заходів щодо зменшення розриву у доходах найбагатших, зокрема посадовців і депутатського корпусу, та найбідніших верств трудового населення;

2) впровадження активної політики підтримки державою вітчизняних виробників шляхом збільшення імпорتنих квот, експортних субсидій, валютного контролю та активізація програм підтримки малого і середнього бізнесу завдяки грантам, субсидіям, пільгам для стимулювання розвитку підприємницької діяльності;

3) формування чіткої стратегії розвитку, внутрішньої та зовнішньої політики для досягнення стабільності та ефективного прогнозування, нестача чого, наприклад, відображається у двобічності українського курсу розвитку, що породила дисбаланс в зовнішній політиці протягом останніх 20 років.

Висновки. Протягом періоду незалежності в основі державної політики України панував чіткий курс на злам старої адміністративно-командної економічної системи та будівництва нової ліберально-ринкової економіки і демократичного суспільства за західним зразком. Застосування моделі радикальних ринкових реформ зі швидкою приватизацією державних підприємств, розшаруванням населення за доходами та ступенем впливу на економічні процеси сформувало режим панування олігархічних структур в економіці та державному управлінні. Це зумовлює відповідну конкурентну боротьбу за владу і вплив, політичну й економічну нестабільність. Питання економічного розвитку на основі інноваційно-інвестиційної моделі, технологічного переоснащення виробництва, зростання ефективної зайнятості і добробуту населення не були реальними пріоритетами державної політики. Продовжується тенденція скорочення обсягу і частки промислового експорту і нарощення частки сировинного експорту і промислового імпорту та негативного сальдо зовнішньої торгівлі.

На нашу думку, вирішенням економічної проблеми України може стати зважений протекціонізм, зокрема захист вітчизняного виробника. Лібералізація зовнішньої торгівлі в період стагнації промислового виробництва, як і активна співпраця із СОТ, МВФ та іншими міжнародними економічними та валютними організаціями, за таких умов завдають значної шкоди національним економікам, зокрема й економіці України.

Важливим кроком, ми вважаємо, повинна стати внутрішня стабілізація економічних відносин на основі створення загальнонаціональної стратегії еко-

номічного і соціального розвитку з пріоритетами реіндустріалізації та підвищення конкурентоспроможності національної економіки, а також створення широких можливостей реалізації людського потенціалу і зростання добробуту громадян і суспільства загалом.

Україна, маючи значні природні ресурси, розвинений людський потенціал, індустріальну базу, роз-

винену інфраструктуру та науково-дослідницький потенціал, має усі шанси стати однією з провідних країн за умови посилення цілеспрямованої державної політики відновлення економічного розвитку на основі стимулювання розвитку промисловості та наукових центрів, відповідного захисту і підтримки внутрішнього виробника.

Список літератури:

1. Огаренко Т.Ю. Категорії «економічний розвиток» і «розвиток економіки»: суть та співвідношення. *Сталій розвиток економіки*. 2013. № 4 (21). С. 265–270.
2. Silve A. The main indicators of economic development. *Agence Francaise de Dveloppement Paris School of Economics*. URL: <https://www.studeersnel.nl/nl/document/universiteit-van-amsterdam/principles-of-economics-and-business/college-aantekeningen/1-the-main-indicators-of-economic-development/6031287/view> (дата звернення: 29.04.2020).
3. Milanovic B. Global inequality: a new approach for the age of globalization. *The Belknap press of Harvard university press*. 2016. 299 с.
4. GNI per capita, PPP (current international \$) – Europe & Central Asia. *Офіційний сайт Світового банку*. URL: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GNP.PCAP.PP.CD?end=2018&locations=Z7&start=1990&view=map&year=2017> (дата звернення: 01.05.2020).
5. Human Development Report 2019: Technical notes. URL: http://hdr.undp.org/sites/default/files/hdr2019_technical_notes.pdf (дата звернення: 01.05.2020).
6. Халіна О.В. Нерівномірність економічного розвитку країн світу як глобальна проблема сучасності. *Бізнес інформ*. 2018. № 5 (484). С. 15–20.
7. Krylov A. Post-Soviet States: challenges of development. *Vestnik RUDN. International Relations*. 2018. № 18 (2). P. 247–258.
8. Economics of Interests: How Ukraine Fell into a Trap of Endless Refoms. URL: <https://voxukraine.org/en/economics-of-interests-how-ukraine-fell-into-a-trap-of-endless-reforms/> (дата звернення: 06.05.2020).

References:

1. Ogarenko T.Y. (2013) Kategoriyi «ekonomichny`j rozvy`tok» i «rozvy`tok ekonomiky`»: sut` ta spivvidnoshennya [Categories ‘economic development’ and ‘economic growth’: sense and relationship]. *Staly`j rozvy`tok ekonomiky`*, no. 4 (21), pp. 265-270. (in Ukrainian)
2. Silve A. The main indicators of economic development. *Agence Francaise de Dveloppement Paris School of Economics*. Available at: <https://www.studeersnel.nl/nl/document/universiteit-van-amsterdam/principles-of-economics-and-business/college-aantekeningen/1-the-main-indicators-of-economic-development/6031287/view> (accessed 29 April 2020).
3. Milanovic B. (2016) Global inequality: a new approach for the age of globalization. *The Belknap press of Harvard university press*, 299 p.
4. GNI per capita, PPP (current international \$) – Europe & Central Asia : website. Available at: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GNP.PCAP.PP.CD?end=2018&locations=Z7&start=1990&view=map&year=2017> (accessed 01 May 2020).
5. Human Development Report 2019: Technical notes. Available at: http://hdr.undp.org/sites/default/files/hdr2019_technical_notes.pdf (accessed 01 May 2020).
6. Halina O.V. (2018) Nerivnomirnist` ekonomichnogo rozvy`tku krayin svitu yak global`na problema suchasnosti [Global inequality as a global problem of contemporaneity]. *Biznes inform*, no 5 (484), pp. 15–20.
7. Krylov A. (2018) Post-Soviet States: challenges of development. *Vestnik RUDN. International Relations*, no. 18 (2), pp. 247–258.
8. Economics of Interests: How Ukraine Fell into a Trap of Endless Refoms : website. Available at: <https://voxukraine.org/en/economics-of-interests-how-ukraine-fell-into-a-trap-of-endless-reforms/> (accessed 06 May 2020).

ОСОБЕННОСТИ РАЗВИТИЯ ТРАНСФОРМАЦИОННОЙ ЭКОНОМИКИ УКРАИНЫ: ОТСТАВАНИЕ И ВОЗМОЖНОСТИ УСКОРЕНИЯ

В статье рассмотрены основные особенности развития экономики Украины с начала ее самостоятельного становления после распада СССР. Рассмотрены показатели для оценки уровня развития экономики страны – ВВП по паритету покупательной способности на душу населения, компоненты ИЧР, предложен показатель отношения среднедушевых ВВП (ППС) исследуемых стран к среднему значению по развитым странам. Проведен сравнительный анализ динамики экономического развития украинской экономики и некоторых стран пост-социалистического пространства, которые выбрали разные стратегии и достигли разных результатов. Обобщены причины отставания Украины от потенциально возможного уровня развития. Изложены предложения по стимулированию экономического развития Украины для более полной реализации ее экономического потенциала.

Ключевые слова: трансформация постсоциалистических стран, оценка результатов экономического развития, восстановление экономического развития Украины, стратегия экономического развития, взвешенный протекционизм.

PECULIARITIES OF THE DEVELOPMENT OF THE TRANSFORMATION ECONOMY OF UKRAINE: BACKWARDNESS AND POSSIBILITIES OF ACCELERATION

Economic development is one of the main public aims towards nation's wealth. There are different approaches and models of economic prosperity of countries, which differ according to their national, cultural and religion peculiarities. Globalization unites all those approaches and escalates the development thanks to liberal trade relationships and multiple institutions that regulate international relationships. However, in the time of globalization pick growth the Union of Soviet Socialist Republics collapsed, which led to creation of Ukraine as well as the other 14 new countries. They had to catch up with global growth rates that was not possible due to lack of social, economic and juridical institutions. Rapid changes and adjustment to the world's tendencies resulted in overall stagnation in all Post-Soviet countries which is proved by changes in GNI at purchasing power parity per capita during the first 15 years. Some countries managed to perform certain economic growth mainly thanks to their natural resources such as oil and gas. However, the other Post-Soviet countries are still either undergoing crisis or not performing economic growth according to the world's rates. Ukraine is one of those countries, moreover, having all necessary assets to become a prosperous country Ukraine hasn't shown successful results but has fallen into a long crisis. Reasons of not thriving and falling into a range of financial and economic problems, the ways to stimulate economic growth in Ukraine are described in this article with reference and investigation concerning the other Post-Soviet countries that have used various strategies and achieved different results, in particular, making Ukraine fall behind most of Post-Soviet countries. The basis of economic development indices to investigate those cases is comprehensive study of GNI PPP per capita, Human Development Index and its components. An additional index to measure the level of economic development is presented in this article. It indicates the share of Post-Soviet countries' GNI PPP per capita in the average value of developed countries' GNI PP per capita.

Key words: Post-Soviet countries transformation, assessment of economic development, economic recovery of Ukraine, economic development strategies, moderate protectionism.